

הרב מתתיהו גבאי

מח"ס בית מתתיהו

ירושלים

בניית בית הכנסת ע"י גויים

בס"ד סיון תשע"ט

אורך ימים ושנות חיים למע"כ ידידי הרה"ג מפורסם לשו"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים, שלום רב.
ע"ד שאלתו אם אפשר לבנות בית הכנסת על ידי גויים.

א.

בביהו"ל ס' ק"נ הביא מהברכ"י דיש מי שכתב דאין לבנות בית הכנסת ע"י גויים, ולא הביא הטעם בזה דאין לבנות בית הכנסת ע"י גויים. וניחזי אנן בזה, אם מותר לבנות ביהכנ"ס ע"י גויים, ובזמנינו אין מקפידים בזה ובונים ע"י פועלים גויים, וצ"ע הטעם בזה.

כתב הרמב"ם פ"י מתפילה ה"א: "כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפילה בכל עת תפילה, ומקום זה נקרא בית הכנסת" יעו"ש. הרי שכתב הרמב"ם שצריך לבנות בית הכנסת לתפילה, ולא הזכיר כלל לשון מ"ע לבנות בית הכנסת, וע"כ דאין המ"ע בגוף הבניה, ועיקר המצוה היא שיהא בית כנסת מוכן לתפילה. וא"כ עפ"ז לכאור' לא איכפ"ל אם יבנה גוי את בית הכנסת, דליכא מ"ע כלל בגוף הבניה אלא שיהא בית מוכן לתפילה, כדחזינן מדברי הרמב"ם, וסו"ס יש ביהכנ"ס לתפילה.

ועי' בשדי חמד (מערכת ב' כללים ס' מ"ד) שהאריך אם יש מ"ע בבניית ביהכנ"ס, והביא דיש דס"ל דאין מצוה אף מדרבנן עי"ש. וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד ס' ל"ח), ובשו"ת שנות חיים להגר"ש קלוגר (ח"ב קנ"ו פרט ועוללות תשו' א'). ועמד בלשון הרמב"ם בתשו' דברי חיים (ח"א ס"ג), וכתב וכן הרמב"ם גופא כתב וצריך להכין מקום להתפלל אבל לא הזכיר בשם מצוה, כדרכו לומר בכל מקום שיש מצוה, ובהל' בית המקדש הזכיר הרמב"ם מצוה לבנות בית הבחירה. ואפי' למ"ד תפילה דאורייתא מ"מ בעשרה לכו"ע מדרבנן, וא"כ ל"ד קדושת ביהכנ"ס וביהמ"ד למקדש, הגם דסמכו בש"ס על הפסוק והשמותי את מקדשיכם דאפי' בחורבנה קדושתה עליה, מ"מ הוא רק אסמכתא אבל ודאי שאין בה שום גוף קדושה רק מדרבנן עי"ש. הרי שהוכיח ממה שלא כתב הרמב"ם לשון מ"ע לבנות ביהכנ"ס, דליכא מ"ע מה"ת רק מדרבנן.

אמנם, י"ל אף אם נימא דאיכא מ"ע מדרבנן לבנות בית הכנסת ה"ז מתקיים שפיר גם ע"י גוי, וכמו שהארכנו בבית מתתיהו (ח"א ס"ו אות ט"ז) על הרבה מצוות דיכול לעשות ע"י שליחות של גוי, כמו בביעור חמץ כמש"כ המג"א ס' תמ"ו סק"ב, וכן נר שבת דיכול כמש"כ המג"א ס' רס"ג ס"ק י"א, ובשו"ע (יו"ד ס' ק"כ ס' ט"ז) שיכול לשלוח גוי להטביל כלים. וע"כ בזה דכל היכא

האוצר ♦ גיליון ל"ד

שהמ"ע עיקרה התוצאה, כגון שהחמץ יבוער מהעולם, שפיר ה"ז מתקיים אף ע"י גוי, דסו"ס נתקיימה תכלית המצוה שהחמץ יבוער מהעולם, וכן בנר שבת - סו"ס בבית יש אור ואיכא עונג שבת ושלום ביתו, וה"ה בטבילת כלים - הכלים הוטבלו ויצאו מידי טומאת הגויים, ונתקיימה המצוה בשליחות המשלח וחשיב כאילו הוא קיים המצוה ע"י שגרם לכך. וא"כ ה"ה י"ל בבניית ביהכנ"ס ע"י גוי, שפיר ה"ז מתקיים גם אם שלח גויים לבנות בית הכנסת, חשיב כאילו הוא בנה הביהכנ"ס, אף דאין שליחות לגוי.

ומצאתי בתשו' ויחי יעקב (ס' י"א) שכתב בתו"ד בזה"ל: "ויותר מזה נ"ל דלגבי בניין ביהכנ"ס מקיים המצוה ע"י פועלים עכו"ם כאילו עשה בעצמו כמו שמקיים עשה דתשבתו במה שמריצו לפני כלבו והכלב אוכלה מאיליו והטעם דמצוה שתלוי בחמץ הוא, וכיון שמ"מ החמץ נתבער חשיב הוא העושה את המצוה במה שהחמץ נתבער, והמצוה אפי' במריצו לפני כלבו בלבד, ובזה מיושב משה"ק הרעק"א ס' תמ"ו על המג"א שפסק בחמץ ביו"ט לבער ע"י עכו"ם, והקשה הרעק"א דא"כ אין מקיים ישראל המצוה, ולפמ"ש א"ש. וה"נ בביהכנ"ס, שהמצוה שיהא ביהכנ"ס שפיר מקיים המצוה, וחשיב שבנה המצוה במה שעושה ע"י פועלים עכו"ם, יעו"ש. הרי שכתב הויחי יעקב דבמ"ע שעיקרה התוצאה, כביעור חמץ, ה"ז מתקיים גם ע"י גוי, וביותר חשיב כאילו הוא קיים את המצוה בעצמו, וכאילו ביער חמץ ובנה ביהכנ"ס, כל שהוי ע"י גרמתו כאילו עשה המצוה בעצמו וכש"נ. וכ"כ בשו"ת אבני נזר (או"ח ס' מ"ב), דבניית ביהכנ"ס מקיים המצוה ע"י פועלים גויים, וכאילו הוא עשה בעצמו, וכמו שמקיים מ"ע דתשבתו במה שמריצה לפני כלבו והכלב אוכלה מאיליו, שמ"מ החמץ נתבער חשיב שהוא עושה המצוה, וה"ה בבניית ביהכנ"ס המצוה שיהא ביהכנ"ס שפיר מקיים המצוה וחשיב שבנה בעצמו יעו"ש. וע"ע בס' בניית בית כנסת כהלכה (ס' נ"ח).

ב.

בטעמא שלא יהא מצוות בזויות עליו

אולם, הברכ"י (או"ח ס' ק"נ ס"א) הביא מהבית דוד (ס' ס"ד), דאין לבנות בית הכנסת ע"י גויים, והביאו הברכ"י בקצרה, וז"ל הבית דוד לעשות ביהכנ"ס ע"י גויים יש מי שאומר שאינו נכון ממש"כ הב"י או"ח סו"ס כ"א בשם הכלבו שנוהגים בטלית שיש בו ציצית לא יכבסנו ע"י גויה שלא יהיו מצוות בזויות עליו, ואע"פ שהב"י שם כתב ע"ז, ולא שמענו ולא ראינו מי שהקפיד ע"ז מעולם, מ"מ הרמ"א או"ח ס' כ"א הביאו להלכה, וכן בשיירי כנה"ג ס' כ"א הגהת הטור או"ב דיש ליזהר מלכבס מטפחות ס"ת ע"י גויה מכ"ש בטליתות, וכן המנהג. ומ"מ לתקן הגג של ביהכנ"ס ברעפים ע"י גויים אין לחוש כיון שהוא חוץ לביהכנ"ס, אבל לעשות כמין חופה לפני ההיכל לנוי ראוי ליזהר עי"ש. הרי שעיקר טעם הבית דוד דאין לבנות בית הכנסת ע"י גוי הוא משום שלא יהא מצוות בזויות עליו, וכמו דאין לכבס הטלית ע"י גוי. ועפ"ז, לפי השו"ע שהשמיט ד"ז דאין לכבס ע"י גוי, יהא שרי לבנות ביהכנ"ס ע"י גוי, ורק להרמ"א שהזכיר דאין

לכבס ע"י גויה ה"ה דאין לבנות ביהכנ"ס ע"י גויים. ועי' בס' אמת ליעקב להגר"י קמנצקי זצ"ל (ס' כ"א ס"ג) מש"כ טעם אחר דאין לכבס טלית ע"י גוי יעו"ש.

ולפמש"נ י"ל דל"ש בבניית בית הכנסת כלל שלא יהא מצוות בזויות עליו, כדחזינן ברמב"ם שלא הזכיר כלל מ"ע לבנות בית הכנסת כמו שהזכיר בפ"א מבית הבחירה מ"ע לבנות בית המקדש, וע"כ ליכא מ"ע בגוף בניין בית הכנסת ועיקרה שיהא בית מוכן לתפילה ושפיר ה"ז מתקיים אף ע"י גויים. ובאמת, אם הייתה מ"ע בגוף הבניה י"ל שלא יהא מצוות בזויות עליו, אולם המ"ע היא שיהא בית מוכן לתפילה ולא בגוף הבניה, וממילא לא איכפ"ל שיבנה ע"י גוי שהבניה רק הכשר למקום תפילה.

ואכן, בס' בני ציון (ס' ק"נ סק"ב), כתב להשיג ע"ד הבית דוד, דל"ש מצוות בזויות עליו דשאני בניין ביהכנ"ס מליתן לכבס ציצית לגויה, דהתם חל על הדבר שם מצוה ויש בזה ביזוי מצוה, אבל ביהכנ"ס אפי' בנאו לשם ביהכנ"ס, אין בו קדושה עד שיתפלל בו וכמב' בשו"ע או"ח ס' קנ"ג ס"ח, ומכיון שבשעת הבניין עדיין לא חל עליו קדושת ביהכנ"ס אין כאן משום ביזוי מצוה דגוף בניין ביהכנ"ס אינו אלא הכשר מצוה שיתפלל בו, ורק לסייד ולכייר בביהכנ"ס אחר שנתקדש אין נכון לעשות ע"י גויים יעו"ש. וכ"כ בשו"ת הלכה למשה (ח"א ס"ט) כחילוק זה עי"ש. ולפמש"נ כן מוכח מהרמב"ם, שלא הזכיר כלל לשון מ"ע בבניית ביהכנ"ס.

וביותר מוכח ע"פ מה שהארכנו בבית מתתיהו (ח"א ס"ו אות ט"ז) הרבה מצוות שיכול לשלוח גוי לעשות וכנ"ל נר שבת וביעור חמץ וטבילת כלים, ואף נרות חנוכה ומזוזה וכן כיסוי הדם [כמש"כ ביבין דעת (ס' כ"ח סק"ה), ובס' ערוגות הבושם (יו"ד ס' כ"ח), והוכיח מטבילת כלים שמהני ע"י גוי ה"ה כיסוי הדם, עי"ש]. והנה, במצות כיסוי הדם אמר' בשבת כ"ב ע"א, שלא יכסה ברגל שלא יהיו מצוות בזויות עליו, והוא מקור דין שלא יהיו מצוות בזויות עליו, וא"כ היאך יכול לשלוח גוי לכיסוי הדם? וכן בנר שבת מב' בשו"ע או"ח ס' רע"ה ס' י"ב ברמ"א, דנוהגין לכסות נר שבת שלא יהיו קטנים ערומים משום ביזוי מצוה, הרי גם בנר שבת איכא לדין שלא יהיו מצוות בזויות עליו ודין ביזוי מצוה, והיאך כתב המג"א שיכול להדליק נר שבת ע"י גוי כנ"ל? וכן בשו"ת חסד לאברהם (מה"ת או"ח ס' פ') כתב שיכול לשלוח גוי להדליק נ"ח עי"ש, והארכנו בזה בבית מתתיהו שם אות י"ט. וגם בנ"ח איכא לדין ביזוי מצוה, וכמש"כ בס' קובץ על הרמב"ם פ"ב מחנוכה ה"ט עי"ש.

אמנם, י"ל דכל דין שלא יהיו מצוות בזויות עליו לא הוי אלא לכתחילה, כמש"כ בשו"ת הלק"ט (ח"ב ס' נ"ז), וכל נידון הפוסקים במצוות ששייך ע"י גוי הוי בשעה"ד ובדיעבד, כשלא הדליק נר שבת ונ"ח, וכן בביעור חמץ ביו"ט, שאין יכול לבער בעצמו. וגם בטבילת כלים מב' בשו"ע דעלתה טבילה ע"י גוי, וכ"ז בדיעבד כשהטביל, ואה"נ דלכתחילה יש לאסור מדין ביזוי מצוה. אי לא נימא דליכא מ"ע כלל בטבילת כלים, דהא לא הזכירו הרמב"ם והחנינוך הך מ"ע, וכתב בשו"ת מנחת אשר (ח"ג ס' נ"ה) דס"ל דטבילת כלים ל"ה מ"ע כלל, אלא מתיר את האיסור דטומאת כלים. ועפ"ז ל"ש ביזוי מצוה ע"י גוי בטבילת כלים ושלא יהיו מצוות בזויות עליו, ויהא שרי לכתחילה להטביל ע"י גוי.

ובהכי יש לתרץ את המבו' בגיטין כ"ג ע"ב, דתנן גוי שתרם של ישראל אפי' ברשות אין תרומתו תרומה, מ"ט מאי לאו משום דכתיב גם אתם וכו'. והקשה בשו"ת הלכה למשה (ח"א ס"ט או"ב) דלפי"ד הבית דוד דאין לבנות ביהכנ"ס ע"י גוי משום שלא יהיו מצוות בזויות עליו ה"ה א"צ קרא למעוטי גוי שתרם של ישראל דאינה תרומה, תיפו"ל משום שלא יהיו מצוות בזויות עליו, ויעו"ש דנפק"מ דאם תרם בדיעבד אין תרומתו תרומה עי"ש. ולפמש"נ י"ל דהא תנן פ"ק דחלה דאשה יכולה להפריש חלה בהיותה ערומה, וכ"פ בשו"ע יו"ד ס' שכ"ח ס"א, וכן מוכח בב"מ קי"ד ע"ב, דערום אין תורם משום הברכה ולא משום עצם קיום המצוה בהיותו ערום, ואף דכתב הביהו"ל ס' תקפ"ח בטעמא דאין לעשות מצוה במקום מטונף דאין לעשות מצוות בביזיון, א"כ מ"ט אשה מפרישה חלה ערומה וכן איש יכול לתרום אל"ה שמברך בהיותו ערום ואין לעשות מצוה בביזיון. וע"כ י"ל עפמש"כ המג"א (ס"ח סק"ב), דהפרשת חלה אי"ז אלא מתיר יעו"ש. ועפ"ז י"ל דלהכי לא איכפ"ל בגוי שתרם של ישראל משום ביזוי מצוה, דבתרו"מ לא איכפ"ל מביזוי, כדחזינן מאשה שמפרישה חלה ערומה, וע"כ דאי"ז מ"ע אלא מתיר. אולם, בט"ז (יו"ד ס"א ס"ק י"ז) כתב דהפרשת תרו"מ הוי מצוה שבחובה יעו"ש, וע"כ הא דלא איכפ"ל מקיום מ"ע דתרו"מ בהיותו ערום משום עשיית מצוה בביזיון, דכ"ז איירי בשעה"ד ובדיעבד, אבל לכתחילה אין לקיים בביזיון, וכ"כ בשו"ת לב אברהם ח"א ס' י"ז, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ג אות ו' בכמה אנפי יעו"ש.

ושאלתי למרן הגר"ח קנייבסקי אם אפשר לבנות בית הכנסת ע"י גויים, והשיב ע"ז: אין ראוי. וכנראה זה עפמש"כ הביהו"ל הנ"ל דאין לבנות ביהכנ"ס ע"י גויים [וע"ע במש"כ בזה בס' בית הכנסת כהלכה (פכ"ג ס"א), צדקה ומשפט להגרי"י בלוי זצ"ל (פי"א ס"ז), בניית בית כנסת כהלכה (ס' נ"ח)]. אולם, בשו"ת דברי סופרים (ס' מ"ו) כתב להתיר לבנות ביהכנ"ס ע"י גויים בתשעה באב עי"ש, וכן בשעה"צ (ס' תקמ"ד סק"י) כתב דשרי לבנות ביהכנ"ס ע"י גוי בחוה"מ עי"ש, ולא הזכירו כלל מדין ביזוי מצוה. וי"ל דאיירי בשעה"ד ולא לכתחילה, וכנ"ל.

ג.

בניין בית הכנסת אם הוי כבנין בית המקדש

אולם, בשו"ת מעשה אברהם (או"ח ס' ל"ז), כתב דאסור לבנות ביהכנ"ס ע"י נכרים, במקום שאפשר לבנות ע"י ישראל, דגוי אדעתא דנפשיה עביד ואנן בעינן לשמה, דבניית ביהכנ"ס בכלל העשה דועשו לי מקדש יעו"ש, והו"ד בשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סו"ס כ"ג). ובס' בני ציון (ס' ק"ג סק"ב) כתב להקשות ע"ד, שהדברים תמוהים להצריך לשמה בבניין ביהכנ"ס, והא בבניין ביהמ"ק עצמו השתתפו גם נכרים, כנראה מהכתובים, ואפי' מ"ע לבנות ביהכנ"ס מקיים המצוה ע"י פועל נכרי, כמש"כ המחנה אפרים (שלוחין ס' י"א) עי"ש. והנה, המעשה אברהם שם הביא בסו"ד להמחנ"א הנ"ל, ללמד זכות במה שבונים ביהכנ"ס ע"י גויים, דנהי דאין גויי נעשה שליח לישראל, מ"מ פועל שאני דידו כיד בעה"ב, יעו"ש.

ומש"כ הבני ציון שבבניין ביהמ"ק השתתפו גויים כנראה מהכתובים, לכאור' זהו גבי בניין דשלמה שנבנה ע"י גויים כמפורש במלכים א' (ה' ל"ב) וברש"י שם, דהבונים לא היו מבני ישראל. אולם הרא"ש בפירוש למס' מדות (פ"ה מ"ג) ופסקי תוס' (שם אות כ"ב) כתבו דאין בונים ביהמ"ק ע"י נכרים, ולכאור' זהו משום המקרא הנאמר בעזרא (ד' ג') לא לכם ולנו לבנות בית אלוהינו, ואולם הרמב"ם השמיט הך דינא דאין בונים בית המקדש ע"י גויים [ועמד בזה בהגהת אמרי סופר בשו"ת התעוררות תשובה (או"ח ס' רפ"ד) ובשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ב' יו"ד ס' י"ד בהערה י"ב) יעו"ש]. ועפ"ז אף אם נימא דבניין ביהכנ"ס כבניין ביהמ"ק משום דעשו לי מקדש, הרי גם בביהמ"ק היו הבונים גויים ע"פ רש"י וכן נראה מהשמטת הרמב"ם וה"ה בניין ביהכנ"ס, ולמש"כ הרמב"ם שצריך להכין מקום לתפילה ולא הזכיר כלל מ"ע וכנ"ל, ודאי שיהני ע"י גוי וכנ"ל.

ונראה שהרמב"ם אזיל בזה לשיטתו, דכתב בפ"א מבית הבחירה ה"א: "מ"ע לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" ע"י"ש, והוכיח מרן הגר"ח בדרך חכמה על הרמב"ם שם, שבניין ביהמ"ק הוי רק לצורך הקרבת הקרבנות וליכא מ"ע בגוף הבנין בעצם. וא"כ שפיר יהני גוי לבניין ביהמ"ק, ומש"ה השמיט הרמב"ם הך דינא דאין בונין ביהמ"ק ע"י נכרים. אולם, אם נימא דאיכא מ"ע בפ"ע בעצם הבניין דביהמ"ק, שפיר אין לבנות ע"י גויים, ועי' מה שהארכנו בחקירה זו אם בניין ביהמ"ק הוי מ"ע בפ"ע או הכשר, בבית מתתיהו ח"א ס"ה אות מ"א ובח"ב ס"ד אות ה'. אולם, בס' גבורת התורה לידידי הגר"ר אברהם גרודזינסקי (הל' ביהכנ"ס ס' מ"ח סוף ענף א') כתב בדעת הרמב"ם דאיכא מצות בנין בית הבחירה מלבד מצות הקרבנות, והמצוה היא בגוף החפצא, וה"ה י"ל בבניין ביהכנ"ס שצריך לבנות בית להכינו שיהא ראוי להתכנס לתפילה מ"מ המצוה בגוף החפצא. ויעו"ש בגבורת התורה דכתב הך נפק"מ - אם בניין ביהכנ"ס הוי כהכשר מצוה אפשר לבנות ע"י גויים ואם הוי מ"ע בעצם צריך לבנות ע"י ישראל ע"י"ש.

והשדי חמד (מערכת בית הכנסת פאת השדה ס"ג), האריך להקשות ע"ד המעשה אברהם הנ"ל דאין לבנות ביהכנ"ס ע"י גויים, דאם צריך לבנות ביהכנ"ס לשמה, א"כ גם חציבת האבנים והקורות לצורך בניית ביהכנ"ס, יהא בעי לשמה, כמו בביהמ"ק, והרי אף שחייב לבנות ביהכנ"ס א"צ לבנותו לשמה, ורק אחר שנבנה ביהכנ"ס צריך לנהוג בו בדיני קדושה יעו"ש.

ובשו"ת ודרשת וחקרת (ח"ג או"ח ס' י"ט) נשאל במה סומכים שבונים ביהכנ"ס ע"י נכרים, שהביהו"ל כתב דאין לעשות כן וכנ"ל, והביא גם להמעשה אברהם הנ"ל, שבעי לבנות ביהכנ"ס לשמה. וכתב דיש לצרף את הסוברים שקדושת ביהכנ"ס ל"ה אלא מדרבנן, וא"כ ליכא ועשו לי לשמי, ומהני דעת ישראל המשלח והמפעיל, כ"ש שא"א בעניין אחר, ובמקום הפסד מרובה שפועלים יהודים לוקחים יותר יש להקל ע"י"ש. ובס' מאיר עוז (ח"ה ס' ק"ג ס"א) כתב להקשות ע"ד המעשה אברהם, דאם בניין ביהמ"ק כבנין ביהכנ"ס, לא יבנו ביהכנ"ס בלילה ע"י"ש [וע"ע בס' אורחות חיים (ספינקא) ס' ק"ג שם]. ואכן, בס' משא בני קהת מבעל השבט הקהתי (פי"א מתפילה הי"ג), הביא שהקשה מהרי"ד מבעלזא זצ"ל, דבתוספתא מגילה איתא דאין בונין ביהכנ"ס אלא בגובהה של עיר כמו ביהמ"ק, וקיי"ל בשבועות ט"ו דאין בניין ביהמ"ק בלילה, וא"כ לא יבנו ביהכנ"ס בלילה, יעו"ש מש"כ לתרץ, וע"ע בס' בניית בית כנסת כהלכה (ס' ל"ה).

והנה, הרמב"ם פ"ח ממתנות עניים ה"ח כתב: "גוי שהתנדב לבדק הבית אין מקבלים ממנו לכתחילה ואם לקחו ממנו אין מחזירין לו, היה הדבר מסויים כגון קורה או אבן מחזירין לו כדי שלא יהא להם דבר מסויים במקדש שנאמר [עזרא ד'] לא להם ולנו, אבל לבית הכנסת מקבלים מהם לכתחילה" יעו"ש. והביא להוכיח בשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ב' יו"ד ס' י"ד הערה י"ב), דמוכח מהרמב"ם שבית הכנסת ל"ה כביהמ"ק, דלביהמ"ק אין מקבלים מגויים, ובדבר מסויים מחזירין, ואילו בביהכנ"ס מקבלים ממנו לכתחילה. וע"כ מוכח דלא כהמעשה אברהם דבניין ביהמ"ק, כבניין ביהכנ"ס יעו"ש. וע"ע בשו"ת חת"ס (יו"ד ס' רכ"ה) מש"כ בזה לחלק בין בנין ביהכנ"ס לביהמ"ק. ולפמש"נ י"ל דהרמב"ם אזיל בזה לשיטתו, שבהל' ביהכנ"ס לא הזכיר כלל לשון מ"ע לבנות ביהכנ"ס, וע"כ ס"ל דל"ה מ"ע בעצם הבנייה, וא"כ שפיר יהני ע"י גויים, ואילו בבנין ביהמ"ק כתב בלשון מ"ע ואף שהיו לצורך הקרבת הקרבנות מ"מ ע"כ איכא מ"ע בעצם הבנייה דבנין ביהמ"ק, ולהכי אין מקבלים מגויים לביהמ"ק ומשא"כ לביהכנ"ס מקבלים.

ושו"ר בס' ערוך השלחן העתיד (הל' בית המקדש פ"ד ס' כ"ב) דהוכיח משלמה המלך שהשתמש בעבדי חירם לבניין ביהמ"ק, ע"כ ל"ד דין לשמה שיש במצוות כתפילין וציצית או בגט לבניין ביהמ"ק אף דדרשינן ועשו לי מקדש שרי לבנות ע"י גויים יעו"ש. ועפ"ז ודאי דבנין ביהכנ"ס יהא שרי ע"י גויים, אף שדמי בנין ביהכנ"ס לביהמ"ק. וביותר למש"כ בס' משא בני קהת (פי"א מתפילה ה"ג), הא דמדמינן בנין ביהכנ"ס לביהמ"ק זהו רק בדיני כבוד וקדושה, שנוהגין כבוד וקדושה בביהכנ"ס, כמו בביהמ"ק, ולא לבנין ביהכנ"ס, ולהכי בונין ביהכנ"ס בלילה, אף שבנין ביהמ"ד נתמעט מבנייתו בלילה וכנ"ל יעו"ש.

ועיקר הדבר מבואר בתפארת ישראל (ריש מידות), דשפיר י"ל דגויים יבנו בית המקדש, ואף דמצניו בשקלים (פ"א מ"ד) שאין מקבלים מהנכרים תרומות לבדק הבית, כמפורש ע"י עזרא, שאמר לכותים שרצו לסייעו בבניית המקדש לא לכם ולנו לבנות בית לאלקינו, כ"ז נאמר במקום שבו הנכרים בונים משלהם, משא"כ כשבונים משל ישראל. והוכיח זאת משלמה המלך שביקש מחירם שישלח מעבדיו לסייעו בבנין הבית עי"ש. ובס' מעשי למלך (פ"א מבית הבחירה ה"ד או"ב) כתב להקשות ע"ד התפארת ישראל, דאיך אפשר שהמקדש יבנה ע"י נכרים, והא אין שליחות לנכרי וא"כ נמצאנו מבטלים את המ"ע של בניית בית הבחירה יעו"ש. ולפמש"נ י"ל דלהרמב"ם המצוה דבניית ביהמ"ק היא רק משום הקרבת הקרבנות, א"כ הבניה הוי רק הכשר להקרבת הקרבנות, וה"ז מתקיים אף ע"י גויים, וכביעור חמץ וטבילת כלים ונר שבת דמהני לשלוח גוי וכנ"ל, ומקיים את המצוה ע"י גוי וחשיב דהמשלח קיים בעצמו, דסו"ס נתקיימה תכלית המצוה. וה"ה מצוות בנין בית הבחירה, עיקרה משום הקרבת הקרבנות, ושפיר מהני אף ע"י גויים. ובשו"ת דברי יציב (חומ"ס פ"ח) כתב לתלות את השאלה אם מצוות בניית ביהמ"ק מהני ע"י גויים, בחקירה אם בנין ביהמ"ק הוי חובת יחיד על כל או"א והבונים עושים בשליחות כל ישראל, או"ד המצוה דבניין ביהמ"ק הוי חובת ציבור, כמבואר בחינוך (סוף מ"ע צ"ה) עי"ש. וא"כ אם הוי חובת ציבור ולא חובה על כל או"א שפיר מהני ע"י גויים, ואילו אם הוי חובת יחיד אמרי' אין שליחות לנכרי עי"ש. ולפמש"נ י"ל אף אם הוי חובת יחיד עיקר בניין ביהמ"ק הוי משום הקרבנות, ושפיר מתקיים גם ע"י גוי.

ד.

בית כנסת שנבנה בשבת

בתשו' חתם סופר (ח"ו ליקוטים ס' מ"ג), נשאל בבית כנסת שנבנה ע"י נכרי בשבת, וכתב שיש בדבר חילול השם, שכן הגויים אינם מניחים לבנות בפרהסיא ביום אידם, ואם נתיר לבנות בניין בית הכנסת ביום שבת אין לך חילול השם גדול מזה עי"ש. ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח ס' מ"א) נשאל בבית כנסת שנבנה בשבת ע"י קבלן ישראל, וכתב דבית שנבנה בשבת אין ליכנס לתוכו כמבואר באו"ח ס' רמ"ד, ואפי' בשאר דברים קי"ל אם נעשו בפרהסיא ע"י חילול שבת אין ליהנות מהם עולמית, וכתב עוד דבית כנסת שנבנה באיסור מאוס למצוה יעו"ש. וע"ע בשדי חמד מערכת חוה"מ או"ב). ובס' בניית בית כנסת כהלכה (ס' ל"ו) כתב דבית כנסת שנבנה בשבת, אין לדון משום מצוה בעבירה, דהעבירה הייתה בבניית בהכנ"ס, ואין בכוחה לגרע מהתפילה שתהא אחר הבנייה עי"ש.

אולם, במועדי הגר"ח (ח"ב תשו' תקמ"ה) השיב מרן הגר"ח קנייבסקי בסוכה שנבנתה בשבת אם יוצא יד"ח סוכה בה, והשיב מצוה הבאה בעבירה יעו"ש. הרי דאף שהעבירה נעשתה בעת הבנייה מ"מ אין יוצא יד"ח מצות סוכה בסוכות. ועפי"ד ה"ה לכאור' בבניית בית כנסת בשבת אין להתפלל בו משום מצוה הבאה בעבירה. אולם, בס' מקראי קודש להגרצ"פ פראנק זצ"ל (סוכות ח"ב ס"ו) כתב שנשאל מיהודי שומר תורה שגמר עם חבריו שיעשה בשותפות סוכה, וחבירו שאינו שומר תורה בנה את הסוכה בשבת, והביא המקראי קודש תוס' סוכה ל' ע"א ד"ה ... דלא אמרי' מצוה בעבירה אלא כשהמ"ע שיוצא בה באה מחמת העבירה, דכתבו התוס' ול"ד לגזל שמחמת העבירה באה המצוה. ומש"ה בסוכה ל"א ע"ב פסלינן לולב של אשירה ושל עיה"נ משום מכתת שיעוריה, דהני לא נפיק מחמת העבירה שנעשית. וכתב המקראי קודש להסתפק אם בסוכה שנבנתה בשבת אם קרינן בה מחמת העבירה באה המצוה, די"ל כיון שעשה בשבת בעבירה נקרא שמחמת העבירה באה המצוה שיוצא בה, או די"ל שיכול לעשות בחול בהיתר. והביא את דברי הקרבן העדה שבת פ"ג ה"ג עפי"ד התוס' נפק"מ לקורע בשבת עי"ש. ועוד כתב עפ"מ ש"כ התוס' סוכה ל"א, דהיכא דכלתה העבירה דעשיית סוכה קודם שבאה המצוה ל"ה מצוה בעבירה עי"ש, ובשו"ת כתב סופר או"ח ס' קכ"ז תלה ד"ז במח' ר"י ור"ת בב"ק ס"ז עי"ש, וע"ע מש"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"ג ס' כ"ד ח"ו ס' צ"ד) בגדרי מצוה הבאה בעבירה.

וגם בתשו' משנה הלכות (ח"ח ס' שני) נשאל בזה מהגר"א שלזינגר בעל השואלין ודורשין, בסוכה שנבנתה בשבת, אם יוצא בה יד"ח, והביא את המבואר בחולין י"ד, דהשוחר בשבת שחיטתו כשרה, ומ"ט ל"ה מצוה בעבירה? ע"כ שאין השחיטה קשורה עם העבירה של חילול שבת, דאם שחט בחול שחיטתו כשרה. יעו"ש שהוא דן עוד בענין מעשה שבת בסוכה שנבנתה בשבת עי"ש. ומש"כ להוכיח מהשוחר בשבת ששחיטתו כשרה ול"ה מצוה בעבירה, יש לדחות עפ"מ ש"כ בבית מתתיהו (ח"א ס"ג אות כ"ו), דה"ט בשחיטה ל"ה מצוה הבאה בעבירה דאין מ"ע בשחיטה בעצם אלא שלא יאכל מבשר שאינו זבוח, ובהכי לא איכפ"ל ממצוה בעבירה עי"ש. אולם, השדי חמד (מערכת המ' כלל ע"ז אות כ"ו) הביא די"ל שבסוכה ליכא דינא דמצוה הבאה בעבירה, דטעם המצוה הוא למען ידעו דורותיכם, וה"ז מתקיים גם ע"י עבירה עי"ש.

ובש"ת אגרות משה (ח"ד או"ח ס' ס"ט אות ה'), נשאל בזה מהגר"א גרינבלאט זצ"ל בעל הרבבות אפרים, בסוכה שנבנתה בשבת, וכתב האגר"מ דאין ליכנס שם עי"ש. ובש"ת שבט הלוי (ח"ג ס' ע"ו) ג"כ נשאל בזה מהגר"א שלזינגר, והביא את המאירי סוכה ל"א, דבסוכה ל"ש כלל מצוה הבאה בעבירה. וכתב השבה"ל, דפשטות כל הראשונים בסוכה ט', דאף בסוכה איכא להך דינא דמצוה בעבירה, וכתב לדון על סוכה שנבנתה בשבת, דאיסור שבת הוא מחמת דבר אחר ולא בגוף החפץ אין כאן איסור של מצוה בעבירה. והביא את התורת חסד ס' ל"א שבאיסור מה"ת אין לחלק בין איסור מחמת גופו לאיסור מחמת דבר אחר עי"ש. ובקובץ מוריה אלול תשע"ז (עמ' ר"ג) כתב הגר"י ליברמן, בעל המשנת יוסף, במכתבו אלי לגבי סוכה שנבנתה בשבת, דכיון שנעשית העבירה דבניית סוכה בשבת לפני המצוה יוצא יד"ח המצוה, אלא שיש לדון מצד מעשה שבת עי"ש. וע"ע בש"ת מנחת שלמה (ח"א ס"ה). וגם בש"ת אז נדברו (ח"ו ס' ע"ז) כתב לדון בסוכה שנבנתה בשבת משום מעשה שבת. וע"ע בס' דור המלקטים (שבת ח"ד ס' שי"ח ס"א אות י"ט סק"ב), ומה שהאריך בזה בש"ת שואלין ודורשין (ח"א ס' י"ט). ובש"ת מנחת פאר להגר"ר אליהו פנחס זצ"ל (ח"א ס' כ"א) מסיק שיוצאין יד"ח סוכה בסוכה שנבנתה בשבת ואי"ז מצוה בעבירה יעו"ש. אולם, הגר"א נבנצאל כתב לי על סוכה שנבנתה בשבת אם יוצאין בה, "לכא"ו מצוה הבאה בעבירה".

ובתשו' שביבי אש להגרש"א שטרן (ח"ד או"ח ס"מ), ג"כ נשאל על סוכה שנבנתה ביו"ט, וכתב לדון משום מצוה הבאה בעבירה, והביא את המנ"ח מ"ע שכ"ה, דבשאר ימים בסוכות ליכא דין מצוה הבאה בעבירה, שלא רמיא עליה מצות אכילה. וכתב השביבי אש, די"ל דמצוה הבאה בעבירה הוי פסול חפצא והוי גם בשאר ימים. וכתב עוד לדון דלא נאמר מצוה הבאה בעבירה באיסור שבת ויו"ט, שהוא איסור גברא, וכה"ג לא איתמר פסולא דמצוה הבאה בעבירה, ויש לו קיום מצוה באכילה בסוכה, ויעו"ש בדינא דמעשה שבת. ובש"ת ודרשת וחקרת (ח"ו או"ח ס"ס י"ט) כתב לבאר בדברי הגר"ח"ק במכתבו אלי, דסוכה שנבנתה בשבת הוי מצוה בעבירה משום חילול השם ומאוס למצוה, ולא מגדרי מצוה הבאה בעבירה עי"ש. ועי' בדעת נוטה תפילין (תשו' תק"ו) שנשאל על תפילין שנכתבו בשבת בשוגג אם הם כשרים, והשיב ע"ז מצוה הבאה בעבירה עי"ש.

וכיו"ב השיב מרן הגר"ח קנייבסקי בס' אשיחה (ח"א שס"ב), אם אפשר לברך ברכת אילנות על עץ שניטע בשבת, והשיב מצוה הבאה בעבירה עי"ש. וע"ע מש"כ בזה אם לברך ברכת אילנות בעץ שניטע בשבת בש"ת תשובות ישראל (ח"ג ס"ד) ובש"ת אהלי שמעון (או"ח ס' י"ט בתשובה למח"ס גם אני אודך) ובש"ת שערי יושר (ח"ו ס' נ"ב), ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין (חלק ד' סימן ו'), ומש"כ בס' חשוקי חמד (פסחים ק"א) ובס' פרח מטה אהרן (ס' ל"ד), ומה שציינתי במועדי הגר"ח (ח"ב תשו' מ"ה) בעץ שניטע בגזל, דהשיב מרן שיברך ללא שם ומלכות.

